

The
Access
Initiative
Macedonia

АРХУСКА КОНВЕНЦИЈА

- Основни принципи и начела -

*Иницијатива за пристап во животната
средина во Република Македонија*

KONVENTA E ARHUSIT

- Parimet themelore dhe parimet -

*Iniciativa për qasjen e mjedisit në
Republikën e Maqedonisë*

Здружение за заштита на природната
средина и одржлив економски развој

АРХУСКА КОНВЕНЦИЈА

- Основни принципи и начела -

KONVENTA E ARHUSIT

- Parimet themelore dhe parimet -

Скопје, 2010 // Shkup, 2010

ФЛОРОЗОН

Здружение за заштита на природната
средина и одржлив економски развој

A: Козле 3а/4-б
1000 Скопје, Република Македонија
T/Ф: +389 2 2779 028
M: +389 75 430 251
W: florozon.org.mk
E: florozon@hotmail.com

FLOROZON

Shoqata për Mbrojtjen e natyrore mjedisit
dhe zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik

A:Kozle 3a/4-b
1000 Shkup, Republikën e Maqedonisë
T/F: +389 2 2779 028
M: +389 75 430 251
W: florozon.org.mk
E: florozon@hotmail.com

АРХУСКА КОНВЕНЦИЈА

Основни принципи и начела

Иницијатива за пристап во животната
средина во Република Македонија

издавач:
График Мак принт - Скопје

за издавачот:
Филип Јовчевски

дизајн и печат:
График Мак принт - Скопје

подготвил:
Кирил Ристовски

тираж: 1000

KONVENTA E ARHUSIT

Parimet themelore dhe parimet

Iniciativa për qasjen e mjedisit në
Republikën e Maqedonisë

botuesi:
Graphic Mak print - Shkup

lirim:
Filip Jovchevski

dizajn dhe shtyp:
Graphic Mak print - Shkup

përgatitur:
Kiril Ristovski

qarkullim: 1000

АРХУСКА КОНВЕНЦИЈА

- Основни принципи и начела -

*Иницијатива за пристап во животната
средина во Република Македонија*

KONVENTA E ARHUSIT

- Parimet themelore dhe parimet -

*Iniciativa për qasjen e mjedisit në
Republikën e Maqedonisë*

АРХУСКА КОНВЕНЦИЈА

Прирачник за службениците во јавната администрација

ФЛОРОЗОН

*-Здружение за заштита на природната средина
и одржлив економски развој*

Скопје, Јануари 2010 година

Овој прирачник е печатен во рамките на проектот:

**“Отворање на вратите на демократијата
во животната средина”**

Овој проект е делумно финансиран преку грант програмата на Амбасадата на САД во Република Македонија. Мислењата, наодите и заклучоците или препораките изразени од страна на авторот не ги одразуваат оние на Стејт Департментот.

Што е Архуска Конвенција ?

Архуската Конвенција претставува најважна светска меѓународна алатка која промовира пристап до информации, јавно учество при донесувањето на одлуки и пристап до правда за прашањата поврзани со животната средина.

На 01.07.1999 година, Собранието на Р.Македонија го усвои законот за ратификација на Конвенцијата а осум дена од денот на нејзиното објавување во Службен Весник на РМ (бр. 40/99 од 6.07.1999 година) истата влезе во сила.

Новиот Закон за животна средина Собранието на Република Македонија (РМ) го усвои на својата 101-ва Седница на 22.06.2005 година (Сл. весник на РМ бр. 53/2005), а стапи на сила на 13.07.2005.

Овој Закон, кој почна да се применува од 01.09.2005 година, во целост ги инкорпорира начелата и одредбите на Архуската Конвенција, што ќе создаде услови за нејзина имплементација и заживување во пракса.

Како работи Конвенцијата?

Архуската Конвенција го признава правото на секој поединец за здрава животна средина - како и неговата должност да ја заштити истата. Се стреми кон тоа да се осигури дека секој поединец живее во животна средина која е соодветна на неговото здравје и добро. Ова се однесува не само на оние од нас кои живееме денес, туку истотака и на идните генерации.

За да се промовира оваа цел, Конвенцијата ја опфаќа владината одговорност, транспарентност и реакција. Таа поставува минимум стандарди-“под”(основа), а не “таван” – за граѓанските права во полето на донесување одлуки поврзани со животната средина. Генералниот секретар на ОН, Кофи Анан го опиша ова како амбициозен потфат во “еколошката демократија”.

Конвенцијата е правно обврзана кон оние држави кои избрале да станат нејзини учесници. Бидејќи Европската Заедница е учесник, Конвенцијата се применува во сите институции на Европската Унија. “Состанок на учесниците” се организира најмалку еднаш на секои две до три години за да се прегледа напредокот и да се споделат информациите од националните дејствувања. Овие конференции се отворени за набљудувачи, вклучувајќи ја јавноста и претставниците на организациите и другите држави. Конвенцијата е подготвена од владите, но со интензивна вклученост од страна на невладините организации за животна средина. Овие организации продолжуваат да играат витална улога во промовирањето на нејзините цели. Како дополние, владите членки на Конвенцијата дадоа ветување дека ќе ги промовираат нејзините принципи на глобално ниво. Ова значи дека Конвенцијата е отворена не само за 55те држави членки на УНЕЦЕ туку и за било која друга членка на ОН.

Правата за животната средина заштитени според Конвенцијата треба да се почитуваат од “јавните власти”. Тие ги вклучуваат владините тела од сите сектори на локално и национално ниво (исклучувајќи ги судските и законодавните тела); јавни и приватни тела кои изведуваат јавно-административни функции или обезбедуваат јавни услуги, како што се снабдувачи на природен гас, електрична струја и услуги кои се однесуваат на отпадна вода; и институциите во рамките на организациите за регионална економска интеграција кои стануваат учесници. Властите не смеат да казнуваат, прогонуваат или напаѓаат на било кој начин било кој поединец кој ги применува своите права според Конвенцијата.

Конвенцијата продолжува со својата цел за здрава животна средина за сите на тој начин што го брани правото на секое лице да има пристап до информациите

за животната средина. Таа поставува јасни обврски кон државите за да обезбедат поголемо јавно учество во донесувањето одлуки кои се однесуваат на животната средина. Исто така промовира лесен и ефикасен пристап до правда во случај да тие права бидат одбиени, и на тој начин овозможува да јавноста во поголема мера ги оспорува општите нарушувања на еколошкиот закон.

Што содржи Архуската Конвенција?

Трите основни прашања кои се регулирани со Конвенцијата се:

- 1. Правото на физичките и правните лица да бараат информација во врска со животната средина;**
- 2. Право на јавноста да учествува во процесот на донесување на одлуки кои се поврзани со заштитата на животната средина;**
- 3. Право за пристап до правдата во случај кога двете претходни права се повредени, односно не се почитуваат.**

Правото за пристап до информација

Во една демократија, луѓето имаат право да имаат пристап до информацијата, вклучувајќи ја тука и информацијата која се однесува на нивната животна средина. Државната власт има одговорност да го поддржува интересот на јавноста, обезбедувајќи и полесно да дојде до посакуваната информација.

За да се осигура дека ова основно демократско право во потполност се реализира во практиката, Конвенцијата постојано елаборира одредени специфични индивидуални права.

Целта на столбот за Пристап до информации

Според Конвенцијата, пристапот до информациите за животна средина гарантира дека членовите на јавноста може да дознаат што се случува во животната средина околу нив. Таа исто така гарантира дека јавноста може да учествува на еден информиран начин.

Еве неколку клучни прашања, кои луѓето ги поставуваат, а се однесуваат на правото за пристап до информација:

Што е информација за животна средина и какви информации може да побараат граѓаните?

Секој човек може да побара каква било информација која се однесува на неговата животна средина, а истата да ја поседува која било владина агенција или некое приватно тело кое што постои поради потребите на јавноста. Барателот на информацијата не мора да биде граѓанин или постојан жител на државата, па дури и не мора да покажува интерес или да има одредена причина, за да дојде до потребната информација. Невладините организации исто така можат да побараат информација без разлика каде се тие законски регистрирани.

Важно е да се знае дека според Архуската Конвенција, под информација за животна средина се подразбираат сите информации во писмена, визуелна, аудио, електронска или друга материјална форма.

Дефиницијата на “информацијата за животна средина” во Конвенцијата е разгледана на широко, и во неа се вклучени сите информации кои се однесуваат на секој елемент од животната средина, како што се воздух, вода, почва или биодиверзитет (вклучувајќи ги и генетски модифицираните организми). Вклучени се исто така и сите активности и програми кои што влијаат на овие елементи на животната средина, како и ефектите настанати од животната средина, во зависност од тоа во каква состојба се наоѓа истата, а би можеле да влијаат врз здравјето и безбедноста на луѓето.

Каква информација како одговор на повикот од граѓаните, треба да обезбедат службените лица?

Генерално, јавните служби треба да обезбедат информација во бараната форма, вклучувајќи и копии од актуелната документација ако е побарано од нив. Тие можат да бидат одговорни за давањето на информацијата, во случај ако истата нема да биде оправдана и разумна.

Властите мораат да ја достават бараната информација што е можно поскоро, генерално, во временски период од еден месец по добивањето на барањето. Доколку информацијата е покомплексна, тие можат да го продолжат овој рок за уште еден месец со цел да ја докомплетираат, со тоа што ќе го известат подносителот на барањето (личноста или организацијата) а ќе ја приложат и причината за одложувањето.

Доколку барањето е премногу општо или манифестира неразбраност или неоправданост, всушност може да биде одбиено на оваа основа. И во тој случај подносителот на барањето треба да биде известен.

Видови информации што треба да бидат достапни

Според Архуската Конвенција државата преку своите институции треба да врши активно дистрибуирање на следните видови на информации:

- Итни информации
- Извештаи за состојбата на животната средина
- Нацрт-закони и регулатива
- Закони и регулатива во сила
- Меѓународни договори и конвенции
- Програми и планови за животната средина
- Информации за производите

Во основа, кога се зборува за пристап до информациите, односно до информирањето, потребно е да се разликуваат два вида на информирање:

Активно и пасивно информирање.

Активно информирање

Архуската Конвенција ги принудува државните органи да имаат активен однос кон информирањето на јавноста со тоа што секоја држава, преку своите институции е должна да обезбеди:

1. **Постоење и ажурирање** на доволен квантум на релевантни **јавно достапни информации** кои се однесуваат на животната средина;
2. **Запознавање на јавноста** со законските и политичките документи, програмите и планови на активности за заштита на животната средина;
3. **Поддршка (поттикнување) на јавноста** во барањето на информации;
4. Систем на **институционализиран проток на информации**;
5. **Бесплатен пристап** кон овие информации;
6. Во случај на непосредна опасност за животот и здравјето на луѓето, да ги изнесе во јавноста сите информации со цел на **предупредување и намалување на последиците.**

Во Република Македонија институциите кои се надлежни за животната средина имаат обврска да собираат информации релевантни за власта и нејзиното функционирање.

Во нашата држава таквите институции се:

- Собрание на Република Македонија;
- Комисија за животна средина, млади и спорт;
- Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП);
- Министерство за земјоделие, шумарство и водостопанство;
- Министерство за здравство - Републички завод за здравствена заштита (РЗЗЗ);
- Министерство за економија;
- Министерство за образование и наука;
- Министерство за внатрешни работи;
- Републички завод за статистика;
- Републички завод за медицина на труд;
- Управа за хидрометеоролошки работи;
- Ветеринарен институт - Скопје;
- Хидробиолошки завод - Охрид;
- ИЗИИС - Институт за земјотресно инженерство и инженерска сеизмологија;
- Други научно-истражувачките институции.

Дали службените лица можат да одбијат објавување на одредена информација?

Воглавно, правото за пристап до информација треба да биде интерпретирано колку што е можно повеќе. Како и да е, Конвенцијата издвојува неколку исклучоци: властите можат да одбијат да објават одредена информација, кога всушност откривањето на таа информација би можело да влијае неповолно на некои интернационални односи, како на пример на националната одбрана, јавната безбедност, правдата, јавната доверливост или пак заштитата на личните податоци.

Тие смеат исто така да сокријат одредена информација, која што би можела да и нанесе штета на животната средина како што е на пример одгледувањето на ретките видови. Но вакви исклучителни информации, треба да бидат приложени, само тогаш кога интересот на јавноста е земен предвид.

Ако барањето за добивање на одредена информација е одбиено на основа на овие исклучоци, тогаш личноста или организацијата која го поднела барањето би требало да биде известена за одбивањето и тоа во писмена форма во временски период од еден месец, или најмногу два месеца, вклучувајќи ја и причината за одбивањето. Оваа одлука може понатаму да биде покренета преку судски процес.

Што се случува, доколку службените лица ја немаат потребната информација?

Тие треба да ја насочат личноста или организацијата до соодветната јавна власт или да го предадат нивното барање до истата власт и за тоа да го известат подносителот на барањето.

Дали правото за пристап до информацијата бара од соодветната власт да ја има потребната информација?

Што се однесува на нивната дејност, сите јавни служби мораат постојано да ги собираат сите потребни информации кои се однесуваат на животната средина и да ги направат достапни за јавноста, последно и во електронска форма. Тие мораат исто така да ја информираат јавноста каков вид на информација имаат и како да се дојде до истата. Ова се дел од активните одговорности на јавните служби а тоа се да произведуваат, собираат и да ги ажурираат информациите кои и се потребни на јавноста.

Секоја држава мора да изработува на секои четири

години најмалку еден извештај за состојбата на животната средина, кој што ќе биде јавен документ со право на пристап до истиот.

Дали Конвенцијата бара од државите да го следат процесот на загадување?

Државите мора да создаваат регистри за евидентирање на процесите на ослободување на загадувачките материји и нивен трансфер (ПРТР), т.е. регистри на кои ќе се запишуваат сите индустриски загадувачи, како и загадувачи кои водат потекло од други извори. Протоколот на Конвенцијата од 2003 година, подетално го регулира основањето на ваквите регистри.

Всушност, Протоколот ја регулира информацијата за загадувањето, повеќе отколку самиот процес на загадување, со што, како последица ќе се намали загадувањето, затоа што компаниите нема да сакаат да бидат идентификувани како главни загадувачи.

Регистрите мора да бидат јавно достапни, и тоа преку бесплатна интернет конекција, да можат да се истражуваат и секогаш да бидат навремено објавувани. Мора да имаат одреден степен на доверливост, и да дозволуваат учество на јавноста во нивниот развој и модификација.

Каков вид на информација мораат да обезбедат властите во случај на итност?

Во ситуација на неодложност, како на пример некоја потенцијална нуклеарна катастрофа или ненадејно масовно воздушно загадување, надлежните служби мора веднашда ги дистрибуираат сите информации кои се во нивна сопственост, а кои би можеле да и помогнат на јавноста да превземе превентивни мерки во тој момент за да ја намали веќе направената штета.

Информацијата е моќ- ако можеш дојди до неа

Во еден мал град на маргините на Европа, локалните жители премногу се загрижиле за квалитетот на нивната вода за пиење. На неколку млади жени им била дијагностицирана ретка и фатална форма на рак. Гласините кои што циркулирале меѓу локалното население се тие дека нивната смрт би можела да биде поврзана со процесот на испуштање на дрвен материјал од страна на тамошната фабрика и тоа во областа која што го снабдува градот со вода за пиење. Група од локални жители сакале да ја разгледаат новонастанатата ситуација. Како прв чекор, тие побарале од локалните власти копирани материјали од податоците добиени при процесот на набљудувањето на исфрлањето на дрвниот материјал од страна на фабриката, бидејќи имало потреба од мониторинг врз работата на фабриката и нејзината работна лиценца, како и копии од податоците добиени од мониторингот врз водата за пиење. Тие побарале и епидемиолошки списи на податоци во врска со појавата на таков тип на рак во областа, за да утврдат дали новонастанатата ситуација е типична за нивното подрачје или не. Локалната власт не дала никаков одговор во времетраење од три месеци, и покрај сите ургенции од страна на локалното население, за да на крај возврати дека било каква информација поврзана со овој случај е крајно доверлива, без претходно да даде образложение, зошто одбива да ја даде истата. Групата локални жители имале можност да направат инспекција врз податоците добиени од испитувањето на квалитетот на водата за пиење во просториите на локалната власт за време на приемните часови, но не смееле да обезбедат копирани материјали од истите, па дури и бесплатно. Тамошниот борд на одговорни лица за здравјето на населението одбиле да обезбедат

статистички информации на основа на тоа дека со публикувањето на таквата информација би можело да се наруши правото на приватна сопственост, па дури и во случај кога локалното население се интересира само за статистиката, а не за податоци кои се однесуваат на било која индивидуа поврзана со случајот. Бидејќи ниеден друг процес на жалба не евозможен, групата жители се обидела да покрене постапка за да ги принуди двете јавни власти да ја публикуваат потребната информација. Со таа цел се формирала ad hoc група на жители со цел да одговори на моменталната нивна грижа и да го обезбеди потребниот правен статус, но судот решил во тој момент дека групата како таква нема право да го покренува случајот пред суд. Во меѓувреме два други случаи на појава на рак се дијагностицирани во истиот град. Сето ова беше направено, за да се адресираат други ситуации слични на горе споменатата, на кои Архуската Конвенција се повикува. Додека ваквите примери остануваат нерешени и само фиктивни т.е. нереализирани, нивните елементи се всушност реални и кобни.

Право на учество на јавноста во процесот на донесување одлуки

Учество на јавноста во одлучувањето е вториот столб на Конвенцијата.

Учество на јавноста неможе да биде ефективно без пристапот до информации, ниту пак без можноста за спроведување преку пристапот до правда, согласно третиот столб.

Јавната партиципација ги прави одговорните лица компетентни, и на нив може секој да им се обрати при процесот на донесување на одлуки. Процесот пак, го прави потранспарентен, со што го подобрува неговиот квалитет на донесување одлуки поврзани со животната средина. На индивидуите би требало да им овозможи да ги искажат своите грижи и мислења, а јавните власти да превземат должност околу нив. Конвенцијата поставува неколку минимални стандарди за правото на учество на јавноста во процесот на донесување одлуки, кога властите изработуваат генерални планови или овластуваат одредени специфични проекти кои би можеле да влијаат на заштитата на животната средина. Воглавно, јавноста треба да функционира во случај на донесување на одлуки и процеси на креирање на политики.

Одредбите од конвенцијата за учество на јавноста се поделени во три дела според видот на владините процеси и тоа:

-Член 6 го покрива учеството на јавноста во одлучувањето за конкретни активности со потенцијално големо влијание врз животната средина, на пример одлуки за предложена изградба и работење на големи објекти, или издавање на дозволи за производи на пазарот

-Член 7 го покрива учеството на јавноста во развивањето на планови, програми и политики поврзани со животната средина

-Член 8 го покрива учеството на јавноста во подготвувањето на закони и регулативи од страна на јавните власти

Колку е гарантирано учеството на јавноста во процесот, пред да се овласти било кој специфичен проект или активност?

Загрижената јавност мора порано да биде информирана околу предложената активност во врска со проектот, додека опциите се сеуште отворени. Таа може да испитува одредени релевантни информации без одговорност, вклучувајќи ги и можните ефекти по животната средина при спроведувањето на проектот како и да укаже на некои од главните алтернативи. При процесот на донесување одлуки, треба да бидат достапни информации поврзани околу доменот на одговорност на власта во овој процес, информации за начинот на поднесување коментари и информации за датумите и времето, за тоа кога јавноста ќе има можности за јавно учество во процесот.

Властите мора да го земат во предвид и исходот од учеството на јавноста во нивните одлуки, кои мораат да бидат јавно достапни, во писмена форма заклучно со нивните решенија.

ПАРТИЦИПАЦИЈА

Која е заинтересираната јавност?

Конвенцијата го дефинира овој термин како јавност која би имала влијание, а со тоа и интерес да биде инволвирана во процесот на донесување одлуки поврзани со нивната животна средина. Ова експлицитно ги вклучува невладините организации кои што работат на промовирањето на заштитата на животната средина, доколку се препознаени од националниот закон.

Во какви типови на специфични проекти се бара учеството на јавноста?

Конвенцијата, во вид на анекс, ги набројува сите видови активности чии што одлуки треба секогаш да бидат предмет на јавна партиципација, за да проектите бидат одобрени. Тука се вбројува секоја активност која што би можела да има огромно влијание врз животната средина, како на пример давањето дозвола за работа на одредена нуклеарна станица, топилница, фабрика за хемиско производство, фабрика за третирање на отпадоците или одреден проект за изградба на патишта.

Исто така, јавноста треба да учествува и во донесувањето на одлуки за ослободување на генетски модифицираните организми во животната средина, до одредени можни и соодветни размери. Амандманот на Конвенцијата присвоен од страна на Партиите на нивниот втор состанок, дава директиви за јакнење на правата на јавноста да учествува во процесот на донесување одлуки поврзани токму за генетски модифицираните организми. Истиот ќе влезе во сила, тогаш кога ќе биде ратификуван со три-четвртинско мнозинство од страна на Партиите.

Кој во Република Македонија е одговорен за донесување на одлуки кои се поврзани со животната средина ?

Основен носител на одлуки на национално ниво е **Министерство за животна средина и просторно планирање**, неговите единици и тела, како што е на пример **Републичкиот инспекторат за животна средина** (во однос на почитување на стандардите и регулативите), потоа **Фондот за заштита на животната средина** (во однос на материјална поддршка на проекти за заштита на животната средина), како и одделни единици во рамките на Министерството.

Локалните власти исто се одговорни за низа аспекти од животната средина како што се управувањето со цврстиот отпад, отпадните води, итн. Органи на локалните власти кои се занимаваат со животната средина се **советот на општината, градоначалникот, градскиот архитект** (кој функционира само во урбаните населби), **комуналните инспектори** и другите тела на локалната власт (пр. локални институции за здравствена заштита, јавните комунални претпријатија, итн).

Слушање на јавноста - успешна приказна

Во едно мало село се појавува опасно место за фрлање на отпадоци кое содржи 62 000 рѓосани буриња со хлор. Сопственикот предложил да се изгради модерна печка за палење на отпадоци на истата локација. Локалните жители го одобриле тоа, но околните градови се спротивставиле на планот изјавувајќи дека нивните производи - базирани на минерални бањи, лозја и фарми - би страдале кога потрошувачите би дознале дека тие се произведуваат во близина на печка за палење на опасни отпадоци.

Инспекторатот за животна средина ја известил јавноста за планот веднаш штом било поднесено барање за издавање на дозвола. Тој подготвил приказ од една страна за планот и го испратил заедно со копија-изјава за влијанието врз животната средина до соседните заедници. Градските службеници испратиле известувања на општинските огласни табли

Биле одржани јавни сослушувања и се дискутирало од страна на голема коалиција од невладини организации, групи во рамките на заедницата, туристички и економски засегнати страни и политички партии. Сопственикот на предложената фабрика обезбедил детални одговори и нетехничка кратка содржина во врска со влијанието врз животната средина, општото здравје и општествените последици.

Врз основа на негативниот одговор во врска со планот од страна на соседните градови, административните тела ја одбиле дозволата. Судот ја одобрил нивната одлука. Биле започнати преговори да веќе постоечка печка за палење на отпадоци го пали отпадокот.

Право за пристап до правда

За да пристапот до информации и јавното учество во донесувањето одлуки бидат успешни, јавноста мора да се обрати за помош до судот или административно-судската постапка. Таквиот механизам за преглед овозможува средства за да се оспорат одлуките на властите и да се обезбеди успешна имплементација на Конвенцијата.

Што вклучува пристапот до Правда?

Кршење на правата за информации и јавно учество може да се обжали до судот (или друго независно или непристрасно тело, како народниот правобранител). Членовите на јавноста може да поднесат тужба ако законот е нарушен или ако овластеното тело не успеало да ги следи соодветните процедури. Мора да постои пристап до процесот на преглед кој е праведен, правичен, навремен и бесплатен или не е скап. Конечните одлуки мора да бидат писмени и обврзувачки кон јавната власт.

Дали пристапот до Правда е ограничен во однос на случаи кои се однесуваат на правото за информирање и јавно учество?

Не. Според Конвенцијата членовите на јавноста треба во принцип да бидат способни да го оспорат секое нарушување на националниот закон кое се однесува на животната средина. Ако јавните власти или поединци го прекршиле тој закон, граѓаните би требало да ги оспорат делувањата или пропустите во судот, дури и ако тие не претрпеле лична штета. Ова е познато како јавно спроведување на законот, што се покажа како клучна помош кај агенциите во некои земји кои се преплавени со ваков вид на еколошко спроведување.

Кој има право за пристап до Правда според Конвенцијата?

Секој - вклучувајќи граѓани поединци, невладини организации, владини претставници и компании - може да иницира случај на суд за спроведување на нивното право за информирање.

Член 9 ги содржи одредбите од третиот столб на Конвенцијата за пристап до Правда. Според Конвенцијата пристап до правда значи дека членовите на јавноста имаат правни механизми кои можат да ги користат за да добијат можност за разгледување на потенцијалното кршење на одредбите од пристапо до информации и учество на јавноста.

На пример секој кој побарал информации и не добил соодветен одговор може да тужи. Секој член на јавноста со доволен интерес или право на административно и судско учество може да бара преглед кој се однесува на правото за учество во донесувањето на одлуки поврзани со животната средина ако тој или таа биле попречени да учествуваат претходно. На крај, владите мора да обезбедат пристап до административните и судските процедури за да ги оспорат прекршувањата на националниот закон кои се однесуваат на животната средина. Овде дефиницијата која се однесува на правото за административно и судско учество е ограничена од националниот закон.

Што ако судските трошоци се преголеми?

Член 9, параграф 4, бара од Страните да обезбедат фер, правични, навремени и не ограничувачки скапи постапки. Фер постапките бараат процесот, вклучувајќи ја и крајната одлука на телото што одлучува, да биде непристрасен и без предрасуди, фаворизирање или личен интерес. Фер постапките мора да се применуваат подеднакво на сите лица, без разлика на позицијата, расата, националноста и други вакви критериуми.

Навременоста е исто така многу важна во ревизорските постапки во согласност со член 9. Страните мора да се придржуваат до овој стандард на навременост при обезбедувањето каков било ревизорски процес, без разлика дали преку суд или друго ревизорско тело.

На крајот, Конвенцијата бара од страните да обезбедуваат ревизиски постапки кои не се ограничувачки скапи.

Пристапот до Правда не смее да биде претерано скап. Државите мора да обезбедат евтин, пристапен форум. Учесниците истотака се согласија да работат на намалување на финансиските бариери за одење на суд.

Одење на суд во интерес на јавноста

Во 2000 година еден граѓанин поднел барање за пристап до податоци во врска со вревата и загадувањето на воздухот од страна на фабрика за обработка на метални отпадоци. Јавните власти на почетокот одбиле да обезбедат податоци врз основа на тоа дека граѓанинот немал право да учествува во донесувањето владини одлуки поврзани со претпријатието и немал право на административно и судско учество во било кој од правните случаи кои се во тек, а се поврзани со испуштањата од фабриката.

Лицето на ова одговорило со пополнување на тужба во локалниот градски суд. Тој го засновал своето барање на правна одредба која дозволува да секое лице кое делува во јавен интерес може да бара судска наредба за информации. Она што е најважно е дека законот го поставува товарот на оној кој ги чува информациите за да докаже зошто одбивањето би било законско или добро основано.

Во срцето на овој случај лежи аргументот дека информациите не треба да бидат достапни само за оние кои имаат право на административно и судско учество во врска со специфичен проблем, туку и за сите оние кои го промовираат јавниот интерес. Уште повеќе, одлуката за обезбедување информации не треба да зависи од тоа дали информациите се поврзани со приватна компанија. Како дополнение, не треба да биде важно кој платил за собирањето и обработката на засегнатите информации.

Додека конечната судска одлука сеуште била во постапка на чекање, јавната власт доброволно објавила дел од податоците за испуштање во воздухот. Подоцна обвинетиот го дал остатокот од бараните информации на тужителот.

Правата за животна средина во 21 век

Сега кога Архуската Конвенција стапи на сила и е целосно оперативна, владите ќе се фокусираат на тоа да истата профункционира и на национално ниво. Националните закони во голема мера и забрзано ќе бидат напишани или прилагодени за да ги отсликаат принципите на Конвенцијата и нејзините цели. Во секоја земја ќе се следи развојот на законот и нови држави ќе се приклучат и на тој начин ќе го зголемат географскиот распон на Конвенцијата.

За да се обезбеди успешност на Конвенцијата, нејзините држави-членки ќе продолжат да промовираат активности за изградба на капацитети, посебно во земјите во Источна Европа, Кавказ и Централна Азија кои се во транзиција кон пазарна економија, како и оние во Југоисточна Европа. Овие активности вклучуваат поддршка на невладините организации за животна средина и напори за зајакнување на националните институции. Неколку меѓународни и регионални организации се истотака активно вклучени во активностите за изградба на капацитети за поддршка на имплементацијата на Конвенцијата.

Секретаријатот на Конвенцијата продолжува да поддржува и координира вакви меѓународни и регионални иницијативи за промовирање на еколошките права. Тој организира редовно состаноци на главните организации вклучени во изградба на капацитети, со цел да се осигура дека напорите се успешни и се наменети кон најитните потреби.

Различни механизми според Конвенцијата ќе обезбедат понатамошна поддршка за владите кога тие се стремат да бидат во согласност со обврските од договорот. Комитетот за согласност чии членови се номинирани од владите и невладините организации за животна средина, е овластен да ги истражи жалбите против било кој учесник од страна на друг учесник, од невладини организации или припадници на јавноста. Секој припадник на јавноста, или промотор на еколошки права, човекови права или друга невладина организација, може да поднесе информации до Комитетот ако сметаат дека учесникот на Конвенцијата не успеал да ги исполни своите обврски според Конвенцијата. Секретаријатот на Конвенцијата може истотака да прикаже докази за можна несогласност до Комитетот. На крај, ако едната страна учесник признава дека постои проблем со согласноста, таа може да му пристапи на Комитетот и да побара помош. Комитетот во тој случај ќе препорача одговор на следниот состанок на страните учесници.

Друга алатка достапна за учесниците на Конвенцијата е Архуската кука за разјаснување во врска со еколошката демократија (<http://aarhusclearinghouse.unece.org>).

Дури и со поддршка од овие различни инструменти, ќе биде потребно време за да овие напори целосно ја интегрираат Конвенцијата во националниот закон. Но влијанието за посилни еколошки права веќе се чувствува во многу земји. Архуската Конвенција ветува дека ќе ги подобри животите на поединците и заедниците и ќе ја заштити животната средина за многу години кои следат.

Архуската Конвенција ветува да ја заштити животната средина за многу години кои следат

Архуски центри

Архуските центри се поставени во неколку земји во Источна Европа и Централна Азија, вклучувајќи ги Ерменија, Србија, Азербејџан, Киргистан, Таџикистан, Украина и Узбекистан. Овие центри, од кои дел добиваат поддршка од Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), се создадени за да овозможат мост меѓу владите и граѓанското општество. Тие се замислени да ги усогласуваат постоечките официјални извори на информации додека стануваат поблиски и полесно пристапни до вистинските корисници.

Центрите пред се го олеснуваат пристапот до информации и обезбедуваат место за состаноци.

Во Март 2005 година, Флорозон го отвори правниот центар за имплементација на Архуската Конвенција во Република Македонија. Центарот делува на национално ниво, и нуди поддршка на сите физички и правни лица на кои им е потреба помош за прашања поврзани со животната средина.

Центарот нуди помош:

- кога Ви е потреба информација каде може да се информирате за состојбата на животната средина
- помош за граѓаните за да земат учество при донесувањето одлуки кои се однесуваат на животната средина
- бесплатна правна помош и бесплатно судско застапување кога Вашето право за здрава животна средина е прекршено

За сите подетални информации за Правниот Центар за имплементација на Архуска конвенција, Ве молиме контактирајте ја канцеларијата на Флорозон Скопје.

KONVENTA E ARHUSIT

Doracak për nëpunësit në administratën publik

FLOROZON

- Shoqatë për mbrojtjen e mjedisit jetësor dhe zhvillimi i vazhdueshëm ekonomik

Ky doracak është shtypur në kuadrat e projektit

Hapja e dyerve për mjedisit jetësor

Ambasada e SHBA-së pjesërisht e ka financuar projektin me një grant të caktuar. Mendimet, konstatimet e përfundimet ose rekomandimet që janë paraqitura këtu përkasin autorit dhe jo gjithmonë i shprehin mendimet e Stejt Departamentit

Ç është Konventa e Arhust?

Konventa e Arhustit është e njohur gjerësisht si një vegël më të rëndësishme që provon qasje deri te informata, pjesëmarrje publik gjatë marrjes së vendimeve dhe qasje ndaj drejtësisë për çështjet lidhur me mjedisit jetësor.

Me 01.07.1999, Kuvendin e Republikës së Maqedonisë miratoi Ligjin e ratifikimit të Konventës, ndërsa tetë ditë pas shpalljes së saj në Fletorën Zyrtare të Republikës së Maqedonisë (nr.40/99 me 06.07.1999) të njëjta hyri në fuqi.

Ligji i ri për mjedisin jetësor Kuvendi i Republikës së Maqedonisë e miratoi në seancën e saj 101 të mbajtur me 22.06.2005(Fl.zyrtare e RM-së nr.53/2005), ndërsa hyri në fuqi me 13.07.2005.

Ky Ligj, që filloi të zbatohet me 01.09.2005 në tërësi i përfshirë parimet dhe dispozitat e Konventës së Arhustit, që do të krijojë kushte për implementin e saj dhe do të bëhet praksë.

Si punon Konventa?

Konventa e Arhustit e njeh të drejtën e çdo individi për mjedisin jetësor të shëndoshë si edhe obligimi i tij për ta mbrojtur. Pretendohet të sigurohet se çdo individ jeton në mjedisin jetësor që është e përshtatshme për shëndetin dhe të mirin e tij. Kjo nuk ka të bëjë vetëm për ne që jetojmë sot, por gjithashtu për gjenerat e ardhshme.

Për të promovuar këtë qëllim, Konventa e përfshirë përgjegjësinë, transparensën dhe reagimin qeveritar. Ajo cakton minimum standarde “mbi” bazën, po jo në “tavan” për të drejtat e qytetareve në fushën e marrjes së vendimeve lidhur me mjedisin jetësor. Sekretari i përgjithshëm të KB-së , Kofi Anan e përshkroi këtë si një lëvizje ambicioze në “demokratinë ekologjik”.

Konventa është obliguar juridikisht tek ato Shtete që kanë zgjedhur të bëhen Pjesëtare të saj. Sepse Bashkësia Evropiane është pjesëtar ajo zbatohet në të gjitha institucione të Bashkësisë Evropiane. “Takimi i Pjesëtarëve” organizohet së paku njëherë ose çdo dy deri tre vitë për të kontrolluar përparimin dhe për të ndarë informatat e veprimtarive kombëtarë. Këto konferenca janë hapur për vëzhgues, duke përfhirë publikun dhe përfaqësuesit e organizatave dhe shtete tjerë.

Konventa është e përgatitur prej qeveritëve, por me aplikim intensiv nga ana e organizatave joqeveritare për mjedisin jetësor. Këto organizata vazhdojnë ta luajnë rolin vital në promovimin e qëllimet të saj. Si një plotësim, qeveritë anëtare të Konventës dhanë premtim se do ti pomovohen parimet e saj në nivelin global. Kjo do të thotë se Konventa është e hapur jo vetëm për 55 shtete anëtare të UNECE-së, por edhe për këdo shtet anëtar i KB-së.

Të drejtat për mjedisin jetësor të mbrojtura sipas Konventës duhet të respektohen nga pushtete publike. Ata i përfshijnë trupet qeveritarë nga të gjitha sektore në nivelin lokal dhe kombëtar (duke i përjashtuar trupet gjuqësore dhe ligjdhënëse), trupe publike ose private që nxjerin funksione admonistrativo-publike ose mundësojnë shërbime publike siç janë furnizuesit i gazit të natyrshëm, rryma elektrike dhe shërbime që kanë të bëjnë me ujin e mbetur dhe institucionet në kuadrat e organizatave për integrimin ekonomik rajonal që do të bëhen Pjesëtare. Pustetet nuk guxojnë të dënojnë, persekutojnë ose sujmojnë në çdo menyrë çdo individ që i ybaton të drejtat të tij sipas Konventës.

Konventa vazhdon me qëllimin e saj për mjedis jetësor të shëndosh për të gjithë dhe në të menyrë që e mbron të drejtën e çdo vetë të ketë qasje deri te informatat për mjedisin jetësor. Ajo vendos obligime të qarta ndaj Shteteve për të siguruar pjesëmarrje më të madhe publike në marrjen vendime që kanë të bëjnë me mjedisin jetësor.

Gjithashtu promovon një qasje e lehtë dhe efikase deri te drejtësia në rast nëse të drejtat të jenë të refuzuara dhe në të menyrë mundësohet që publiku në masën e madhe ti mohojë shkeljet e përgjithshme të Ligjit ekologjik.

Çfarë përmban Konventa e Arhusit?

Tri çështjet kryesore që janë reguluar me Konventën janë:

1. Të drejta e personave fizike ose juridike që të kërkojnë informata lidhur me mjedisin jetësor.
2. Të drejta e publiku për të marrë pjesë në procesin e marrjes së vendimeve që janë lidhur me mbrojtjen e mjedisit jetësor.
3. Të drejta për qasjen ndaj drejtësisë në rast kur të drejtat e mëparshme janë cenuar, përkatësisht nuk respektohen.

Të drejta për qasjen e informatës

Në një demokraci, njerëzit kanë të drejtën të kenë qasje deri te informata duke përfshirë këtu edhe informatën që ka të bëjë me mjedisin e tyre jetësor. Pushteti shtetëror ka përgjegjësi ta mbështet interesin e publikut, duke siguruar arritjen më e lehtë deri te informata e nevojshme.

Për t'u siguruar se kjo të drejtë të përgjithshme demokratike në plotësi do të realizohet në praktikën, Konventa vazhdimisht tregon të drejta të caktuara specifike e individuale.

Qëllimi i shtyllës së Qasjes së Informatave

Sipas Konventës, qasja deri te informatat për mjedisin jetësor garanton se anëtarët e publikut mund të kuptojnë se çfarë ndodhet në mjedisin jetësor rreth atyre

Ajo gjithashtu garanton se publiku mund të merr pjesë në një mënyrë të informuar.

Ja disa çështje kryesore që njerëzit i emërojnë, por kanë të bëjnë të drejtës për qasjen e informatës.

Ç'është informata për mjedisin jetësor e Çfarë informata njerëzit mund të kërkojnë? Njeri mund të kërkojë çfarëdo informatë që ka të bëjë mjedisit të tij jetësor, por të njëjta ta posedojë çfarëdo agjencion qeveritar ose ndonjë trup privat që ekziston për nevojat e publikut. Kërkuesi i informatës patjetër nuk duhet të jetë qytetar ose banor ekzistues të Shtetit, edhe patjetër nuk duhet të tregojë interes ose të ketë një shkak të caktuar për të arrihet deri te informata e nevojshme. Organizatat joqeveritare gjithashtu mund të kërkojnë një informatë pa konsideratë ku janë ato të regjistruar ligjërisht.

Është e rëndësishme të dihet se sipas Konventës së Arhusit me informatën për mjedisin jetësor nënkuptohen të gjitha informata në formën e shkruar, audio, elektronik ose tjetër formë materiale.

Përkufizimi i “informatës për mjedisit jetësor” në Konventën është vështuar gjerësisht dhe në të janë përfshirë të gjitha informata që kanë të bëjnë çdo elementi të mjedisit jetësor siç janë ajri, trualli dhe biodiversitet(duke i përfshirë organizmat gjenetikisht të modifikuar). Gjithashtu janë përfshirë edhe të gjitha aktivitete dhe programe që ndikojnë këtyre elementeve të mjedisit jetësor, si edhe efektet e bëra nga mjedisi jetësor varësisht nga ai në çfarë gjendje të njëjti gjendet, por mund të ndikojnë mbi shëndetin dhe sigurimin e njerëzve.

Çfarë informatë si përgjigje të thirrjes së qytetareve duhet ta sigurojnë nëpunësit? Përgjithësisht shërbimet publike duhet ta sigurojnë informatën në formën e kërkuar duke përfshirë edhe kopje prej dokumentimit aktual nëse është kërkuar prej tyre. Ato mund të jenë përgjegjës për

të dhënë të informatës në rast kur të njëjta nuk do të jetë e arsyeshme ose e kuptueshme. Pushtetet patjetër duhet sa më shpejtë ta dorëzojnë informatën e kërkuar, përgjithësisht gjatë periudhës kohor prej një muaji pas marrjes së kërkesës. Nëse informata është më komplekse ato mund ta zgjasin këtë afat për një muaj me qëllim ta kompletojnë më të që do ta lajmërojnë parashtruesin e kërkesës (personi ose organizata), ndërsa do ta baskangjesin arsyen për pezullimin.

Nëse kërkesa është tepër të përgjithshme ose manifeston pakuptueshmëri e paarsyeshmëri në të vërtetë mund të jenë refuzuar mbi këtë bazë. Në të rast parashtruesi të kërkesës duhet të lajmërohet.

Lloje informatash që duhet të jenë të arritshme

Sipas Konventës së Arhusit shteti nëpër institucionet e saj duhet ta bëjë distribuimin e këtyre informatave:

- Informata urgjente
- Raporte për gjenden e mjedisit jetësor]
- Projektligje dhe regulativë
- Ligje dhe regulativë në fuqi
- Marrëveshje ndërkombëtare për mjedisin jetësor
- Informata për prodhimet

Kur flitet për qasjen deri te informatat, përkatësisht deri te informimi, është e nevojshme të dallohen dy lloje të informimit:

Informim aktiv dhe pasiv

Informim aktiv

Konventa e Arhusit i detyron organet shtetërore që kanë marrëdhënie aktive te informimi i publikut me të që çdo shtet nëpër institucionet e saj është e obliguar të sigurojë:

1. **Ekzistimi dhe përditësimi i kuantumit të mjaftueshëm të informatave të arritshme** publike që kanë të bëjnë me mjedisin jetësor.
2. Njohje e publikut me dokumentet ligjore dhe juridike, programet dhe planifikimet e aktiviteteve për mbrojtjen e mjedisit jetësor.
3. Mbështetje(nxitje)e publikut në kërkesën e informatave
4. Sistem i ngushticës institucionalizuar informatash
5. Qasje falas ndaj këtyre informata
6. Në rastin e rrezikshmërinë direkte për jetën e shëndetin e njerëzve t'i nxjerr në publik të gjitha informata me qëllim të pengimit e zvogëlimit të pasojave

Në Republikën e Maqedonisë institucionet që janë kompetente për mjedisin jetësor kanë obligim të mbledhin informata relevante për pushtetin dhe funksionimin e saj. Në shtetin tonë të tilla janë institucionet:

- Kuvendi i Republikës së Maqedonisë-Komision për mjedisin jetësor, rininë dhe sportin.
- Ministria e mjedisit jetësor dhe planifikimi hapësinor
- Ministria e bujqësisë, pylltarisë dhe ekonomisë së ujërave
- Ministria e shëndetësisë-Enti republikan i mbrojtjes së shëndetit
- Enti republikan i statistikës
- Enti republikan i mjekësisë së punës
- Drejtori për punët hidrometeorologjik
- Instituti i veterinarisë-Shkup
- Enti i hidrobiologjisë-Ohër
- Instituti i inxhinierisë së tërmetit dhe seizmologji i inxhinierisë
- Tjetër Institucione shkencore hulumtuese

A nëpunësit mund të refuzojnë shpallje të ndonjë informate? Kryesisht, të drejta për qasje deri te informata duhet të jetë e interpretuar sa më shumë Konventa ndan disa përjashtime: pushtetet mund të refuzojnë të shpallen ndonjë informatë, kur në të vërtetë zbulimi i asaj informate mund të ndikojë të papërshtatshme marrëdhënieve internacionale, si për shembull mbrojtja kombëtare, sigurimi publik, drejtësia, besueshmëria publike ose mbrojtja e të dhënave personale.

Gjithashtu ata mund të fshehin një informatë e caktuar, që mund të shkaktojë mjedisit jetësor siç është për shembull rritja e llojeve të rralla. Por informata e këtilla ekskluzive duhet të jenë të shtuara, vetëm atëherë kur interesi i publikut është marrë parasysh.

Nëse kërkesa për marrjen e ndonjë informate është e refuzuar mbi bazën e këtyre përjashtime, personi ose organizata që e paraqiti kërkesën duhet të lajmërohet për refuzimin në formën e skruar gjatë periudhës prej një muaji ose dy muajsh, duke përfshirë edhe arsyen refuzimit. Ky vendim më tej mund të jetë ngritur me proces gjyqësor.

Ç`ndodhet nëse nëpunësit nuk e kanë informatën e duhur? Sa i përket veprimtarisë së tyre të gjitha shërbime publike duhet vazhdimisht ti mbledhin të gjitha informata të nevojshme që kanë të bëjnë mjedisit jetësor dhe ti bëhen të arritshme për publikun edhe në formën elektronik. Ato patjetër duhet ta informojnë publikun për llojin e informatës që e kanë dhe si të arrihet deri te ajo. Këto janë pjesë nga përgjegjësitë aktive të shërbimeve publike, ndërsa ato janë të prodhojnë, mbledhin dhe ti përditësojnë informatat që janë të domosdoshme për publikun.

Çdo Shteti patjetër duhet në çdo katër vite të bëjë një raport për gjendjen e mjedisit jetësor, që do të jetë një dokument publik me të drejtën e qasjes së njëjtë.

A Konventa kërkon prej Shteteve ta ndjekin procesin e ndotjes? Shtetet patjetër duhet të krijojnë regjistra për evidentimin e proceseve të lëshimit e materivë të ndotura dhe transferi i tyre përkatësisht regjistra në të cilat do të regjistrohen të gjitha industritë që ndotin, si edhe ndotës që e kanë prejardhjen prej burimeve të tjera. Protokolli i Konventës prej vitit 2003, më detalisht e regulon themelimin e regjistrave të këtilla.

Në të vërtetë, Protokolli regulon informatën për ndotjes, më shumë se i vetmi procesi të ndotjes, me që, si pasojë do të zvogëlohet ndotja, sepse kompanitë nuk do të duan të jenë të indentifikuara si ndotës kruesor.

Regjistrat patjetër duhet të jenë të arritshme publikisht, nëpërmjet në konekcion e internetit falas, të mund të shqyrtojnë dhe gjithmonë të jenë të shpallura në kohë. Patjetër duhet të kenë një shkallë e caktuar të besueshmërisë dhe të lejojnë publiku të merr pjesë në zhvillimin dhe modifikimin e tyre.

Çfarë lloj informate pushtet mund të sigurojnë në një rast urgjent? Në situatë të ngutshmërisë, si për shembull ndonjë katastrofë bërthamore potenciale ose **një ndotje të ajrit befasë dhe masive**, shërbimet kompetente duhet menjëherë t'i distribuojnë të gjitha informata që janë në pronësinë e tyre, por që mund t'i ndihmojnë publikun në atë moment për të marrë masa preventive që ta zvogëlojë damën e bëra.

Informata është fuqi nëse mund arrihet tek ajo

Në një qytet të vogël në margjinat e Evropës, banorët lokal shumë u brengosen për cilësinë e ujit për të pirë. Disa grave i diagnostikuan një formë rrallë vdekjeprurëse të kancerit. Popullsia lokale ka folur se vdekja e tyre mund të jetë lidhur me procesin e lëshimit të materialit druri nga ana e fabrikës së atjeshme në teritorinë që e furnizon qytetin me ujë për të pirë.

Një grup banorësh lokal deshën ta shqyrtojnë situatën e re të porsakrijuar. Si hapi i parë, kërkuan prej pushteteve lokale kopje nga materialet të të dhënave që i marrin gjatë procesit të vëzhgimit e lëshimit të materialit druri prej fabrikës, sepse ka pasur nevojë nga monitoringu për punën dhe licencën e punës së fabrikës, si edhe një kopje prej të dhënave nga monitoringu i ujit për të pirë. Ata kërkuan edhe shkrime epidemiologjike të të dhënave lidhur me dukurinë e llojit të tillë kanceri për të vërtetuar nëse situata të sapokrijuar është tipike për krahinën e tyre ose jo.

Pushteti lokal nuk ka dhënë asnjë përgjigje gjatë kohëzgjatjes së tre muajve dhe me gjithë atë që është bërë nga ana e popullsisë lokale, në fund të kthejë çfarëdo informatë lidhur me këtë rast është tepër e besueshme, pa të japë ndonjë argumentim, sepse refuzon ta japë të njëjtën. Një grup banorësh kanë pasur mundësi të bëjnë një inspektim mbi të dhënat që i marrin prej hulumtimit e cilësisë së ujit për të pirë në hapësirat e pushtetit lokal gjatë orëve pranuese, por nuk guxojnë të sigurojnë informata statistikore mbi bazën e asaj se me publikimin e informatës së tillë mund të cenohet të drejta e pronësinë private, bile në rast kur popullsia lokale interesohet vetëm për statistikën, por jo për të dhëna që kanë të bëjnë me çfarëdo individ lidhur me rastin.

Sepse asnjë proces i ankesë nuk është i mundshëm, grupi qytetarësh ka bërë përpjekje të ngritë procedim për t'i shtrënguar pushtete lokale ta publikojnë informatën e nevojshme. Me të qëllim u formua grupin qytetarësh ad hoc me qëllim për të përgjigjur kujdesës së tyre momentale dhe ta sigurojnë statusin juridik e nevojshëm, por Gjyqi ka vendosur në të moment se grupi si i tillë s'ka të drejtë ta ngritë rastin para Gjyqit. Ndërkohë dy raste të reja të kancerit janë diagnostikuan në të njëjtën qytet. Gjithë kjo është bërë për të adresuar situata tjera të ngjashme si të lartpërmendura të cilëve thirret Konventa e Arhusit. Derisa shembujt e këtillë mbeten pa zgjidhje dhe vetëm fiktive ose jorealizuara, elementet e tyre në të vërtetë janë real? Dhe fatale.

Të drejta për pjesëmarrjen e publikut gjatë procesit të marrjes së vendimeve

Pjesëmarrja e publikut në vendimin është shtylla e Konventës. Pjesëmarrja e publikut nuk mund të jetë efektive pa qasja deri te informata, ode pamundësi për zbatim përmes qasjes ndaj drejtësisë në përputhje me shtyllën e tretë.

Participimi publik i bën personat përgjegjëse kompetente dhe atyre u mund të drejtohet çdokush gjatë procesit të marrjes së vendimeve. Procesi bëhet më transparent me që përmirëson cilësinë e marrjes së vendimeve lidhur me mjedisin jetësor. Individëve duhet t'u mundësohet t'i shprehin kujdesët dhe mendimet e tyre, ndërsa pushtetet lokale të marrin detyrë rreth tyre. Konventa vendos disa standarde minimale për të drejtën e pjesëmarrjes së publikut në procesin e marrjes së vendimit, kur pushtetet punojnë plane gjeneralë ose autorizojnë projekte të caktuara specifike që mund të ndikojnë mbrojtjes së mjedisit jetësor. Kryesisht publiku duhet të funksionojnë në rastin e marrjes së vendimeve dhe procese gjatë krijimit të politikave.

Dispozitat prej konventës për pjesëmarrje për pjesëmarrjen e publikut janë ndara në tri pjesë sipas llojit të proceseve qeveritare.

Neni 6: mbulon pjesëmarrjen e publikut në vendosjen e aktiviteteve konkrete me ndikim e madh potencial mbi mjedisin jetësor për shembull vendime për ndërtimin e propozuar dhe punimin e objekteve të mëdha ose për të dhënë leje për prodhime të tregut.

Neni 7: mbulon pjesëmarrjen e publikut në zhvillimin e planeve, programeve dhe politikave lidhur me mjedisin jetësor.

Neni 8: mbulon pjesëmarrjen pjesëmarrjen e publikut gjatë përgatitjes së Ligjeve dhe regulative prej anës së pushteteve publike.

Sa është e garantuar pjesëmarrjen e publikut në procesin, para se të autorizohet çfarëdo projekt ose aspekt specifik? Publiku i shqetësuar më parë duhet të jetë informuar rreth aktivitetit të propozuar lidhur me projektin derisa opsionet ende janë të hapura. Ai mund të gjurmojë informata të caktuara relevante pa përgjegjësi duke i përfshirë efektet e mundshme mjedisit jetësor gjatë zbatimit të projektit si edhe të tregojë disa alternativeve kryesore. Gjatë procesit të marrjes së vendimeve informata lidhur me përgjegjësinë e pushtetit në këtë proces duhet të jenë të arritshme, informata për mënyrën e tolerimit të komentareve dhe informata për ditët e kohën, për të kur publiku do të ketë mundësi për pjesëmarrje publik në procesin.

Pushtetet duhet ta marr parasysht rezultatin e pjesëmarrjes së publikut e vendimeve të tyre, që patjetër duhet të jenë publikisht të arritshme në formën e shkruar përfundimisht me zgjidhjet e tyre.

Cili është publiku i interesuar? Konventa e përkufizoi këtë term si publik që do të thotë ndikim dhe me të edhe interes që të jetë involvuar në procesin e marrjes së vendimeve lidhur me mjedisin e tyre jetësor. Këtu janë përfshirë Organizatat Joqeveritare që punojnë të promovimit e mbrojtjes së mjedisit jetësor, nëse janë njohur nga Ligji kombëtar.

Në çfarë lloje informatash specifike kërkohet pjesëmarrja e publikut? Konventa në aneks i numëron të gjitha lloje aktiviteteve vendime të cilëve duhet gjithmonë të jenë objekt i participimit publik për të lejuar projektet. Këtu përfshihet çdo aktiviteti që mund të ketë ndikim të madh mbi mjedisin jetësor, si për shembull nxirja e lejes për punë të një stacioni bërthamor të caktuar, një shkretore ose ndonjë fabrikë për prodhim kimik, fabrikë për trajtimin e mbeturinave ose projekt i caktuar për ndërtimin e rrugëve.

Gjithashtu publiku duhet të merr pjesë edhe gjatë marrjes së vendimeve për lëshimin e organizmave gjenetikisht të modifikuara në mjedisin jetësor deri te përmasa të mundshme dhe të caktuara përkatëse. Amandmani i Konventës së përvetësuar prej anës së Partive gjatë takimit të tyre të dytë, jep direktivë për forcimin e të drejtave të publikut që të merr pjesë në procesin e marrjes së vendimeve lidhur me organizmat gjenetikisht të modifikuara. Të njëjti do të hyjë në fuqi atëherë ku do të jetë i ratifikuar tre e katërta të shumicës së anës së Partive.

Kush në Republikën e Maqedonisë është përgjegjës për marrjen e vendimeve që janë lidhur me mjedisin jetësor?

Përfaqësuesi kryesor të vendimeve në nivelin kombëtar është Ministria e mjedisit jetësor dhe planifikimit hapësinor, njësitë e tij, siç është për shembull Inspektorati republikan i mjedisit jetësor (në relacion të respektimit e standardeve dhe regulativave) pastaj Fondi i mbrojtjes së mjedisit jetësor (në relacion të mbështetjes materiale të projekteve për mbrojtjen e mjedisit jetësor) si edhe njësi të veçanta në Kuadrat e Ministrisë.

Pushtetet lokale gjithashtu janë përgjegjës për disa aspekte të mjedisit jetësor siç janë udhëheqja me mbeturinë e fortë, ujërat e mbetura etj. Organet e pushteteve lokale që marrin me mjedisin jetësor janë Këshilli i komunës, kryetari i komunës, arkitekti i qytetit (që punon vetëm në lagje urbane), inspektorët komunal dhe trupe tjera të pushtetit lokal (p.sh. Institucione lokale i mbrojtjes së shëndetit, Ndërmarrje publike komunale).

Dëgjimi i publikut- një përrallë të suksesshme

Në një fshat e vogël u tregoi një vend të rrezikshme për të hedhur mbeturinat në të cilën ka 62.000 fuçi të ndryshkur me klor. Pronari propozoi në të njëjtën lokacion të ndërtohet një stufë moderne për ndezjen e mbeturinave. Banorët lokal e lejuan atë, por qytetet e rrethinës u kundërshtuan planit, duke thënë se prodhimet e tyre mbi bazën e banjave minerale, vresht dhe ferma do të pësojnë kur konsumatorët do të kuptojnë se ato i prodhojnë në afërsinë e stufës për ndezjen e mbeturinave të rrezikshme.

Inspektorati i mjedisit jetësor menjëherë e lajmëroi publikun për planin kur ka qenë ngritur kërkesa për nxirjen e lejes. Ai përgatiti një raport për planin dhe e dërgoi së bashku me kopjen e lajmërimit për ndikimin e mjedisit jetësor deri te bashkësitë fqinje. Nëpunësit qytetar dërguan lajmërimet në tabelat e shpalljeve të komunave. Kanë qenë të mbajtura hetime dhe i diskutua prej anës së një koalicioni të madh organizatash joqeveritare, grupesh në kuadrat e bashkësisë, palesh ekonomikisht të prekura dhe partive politike.

Pronari i fabrikës së propozuar siguroi përgjigje detale dhe një përmbajtje të shkurtër joteknik lidhur me ndikimin mbi mjedisin jetësor, shëndetin dhe pasojat shoqërore. Mbi bazën e përgjigjes negative lidhur me planin nga ana e qyteteve fqinje, trupe administrative refuzojnë lejen. Gjyqi e lejoi mendimin e tyre. Kanë qenë të filluar bisedime që stufa të fillojë me ndezjen e mbeturinës.

Të drejta për qasje ndaj drejtësisë

Për të jetë të suksesshme qasja deri te informatat dhe pjesëmarrja gjatë marrjes së vendimit publiku patjetër duhet të drejtohet për ndihmë të Gjyqi ose procedimi administrativo-gjyqësor. Mekanizmi i tillë për shqyrtim mundëson mjete për të kundërshtuar vendimet e pushteteve dhe të mundësohet zbatim i suksesshëm të Konventës.

Çfarë përfshirë qasja në Drejtësi?

Shkelja e të drejtave për informata dhe pjesëmarrje publike mund të ankohet në Gjyqin (ose ndonjë trup tjetër të pavarur e asnjans, si prokurori publik). Anëtarët e publikut mund të paraqiten padi nëse ligji është shkelur ose nëse trupi i autorizuar nuk ka arritur të ndjek procedimet përkatëse. Patjetër duhet të ekzistojnë qasje

në procesin e shqyrtimit që është i drejtë, në kohë dhe falas ose nuk është i shtrenjtë. Vendimet përfundimtare patjetër duhet të jenë të shkruara e të detyruara ndaj pushtetit publik.

A është e kufizuar qasjen në Drejtësinë në relacion me rasteve që kanë të bëjnë të drejtës së informimit dhe pjesëmarrjes publike?

Jo. Sipas Konventës pjesëtarët e publikut duhet të jenë të aftësuar ta kundërshtojnë çdo shkelje të Ligjit kombëtar që ka të bëjë me mjedisin jetësor. Nëse pushtetet publike ose individë e shkelin atë Ligj, qytetaret duhet t'i kontestojnë punimet ose mosplotësimet para Gjyqit, bile nëse ata nuk pësojnë një dëm personel. Kjo është njohur si zbatimi publik të Ligjit, që u manifestoi si një ndihmë kryesore tek agjencitë në disa vende që janë të përmbushura me këtë lloj zbatimi ekologjik.

Sipas Konventës kush e ka të drejtën për qasjen e Drejtësisë?

Çdokush, duke i përfshirë qytetaret, individë, organizata joqeveritare, përfaqësues qeveritarë dhe kompani mund të iniciojë në rast në Gjykatë për zbatimin e të drejtës së tyre për informimin.

Neni 9 i përmban dispozitat prej shtyllës së tretë të Konventës për qasje në Drejtësi. Sipas Konventës një qasje në Drejtësi ka kuptim se pjesëtarët e publikut kanë mekanizma juridike që mund t'i shfrytëzojnë për të marrë mundësi për inspektimi e shkeljes potenciale dispozitave nga qasja deri te informatat dhe pjesëmarrja e publikut. Për shembull çdokush që ka kërkuar informata dhe nuk ka marrë në përgjigje përkatëse mund të ngritë padi. Çdo pjesëtar i publikut me interes të mjaftueshëm ose të drejtë për të marrë pjesë në marrjen e vendimeve lidhur me mjedisin jetësor nëse ai ose ajo kanë qenë të penguar më parë të marrin pjesë.

Në fund, Qeveritë patjetër duhet të sigurojnë qasjen procedurat administrative e gjyqësore për ti kontestuar shkeljet e Ligjit kombëtar që kanë të bëjnë me mjedisin jetësor. Këtu përkufizimi që ka të bëjë me të drejtën e pjesëmarrjes së administrative e gjyqësore është e kufizuar prej Ligjit kombëtar.

Çfarë nëse shpenzimet gjyqësore janë tepër të mëdha?

Neni 9, paragrafi 4 kërkon nga Palët të sigurojnë procedime fer, në kohë, dhe të mos jenë të shtrenjta. Procedimet fer kërkojnë që procesi të jetë asnjans dhe pa paragjykime, favorizim ose interes personel duke e përfshirë edhe vendimin e fundit të trupit që vendos. Procedimet fer duhet të zbatohen të njëjtë për të gjitha persona, pa dallim i pozitës, racës, kombësisë ose kritereve të tjera të këtij lloji.

Njëkohësia gjithashtu është shumë e rëndësishme bë procedimet e revizorit në përputhje me nenin 9. Palët duhet të mbahen të këtij standardi të njëkohësisë gjatë sigurimit të çdo lloji proces të revizorit, pa dallim se do të jetë në Gjyq ode tjetër trup i revizorit.

Në fund, konventa kërkon nga Palët që të sigurojnë procedime të revizorit që nuk janë të shtrenjta. Qasja në Drejtësinë nuk duhet të jetë tepër të shtrenjtë. Shtetet patjetër duhet të mundësojnë një forum të afërueshëm dhe të lirë. Pjesëtarët gjithashtu u pajtuan të punojnë të zvogëlimit e barrierave financiare për ecjen në Gjyq.

Ecja në Gjyq në interes të publikut

Në vitin 2000 një qytetar ka paraqitur një kërkesë për qasje të të dhënave lidhur me zhurmën dhe ndotjen e ajrit nga ana e fabrikës për punimin e mbeturinave metale. Pushtetet publike në fillimin kanë refuzuar të mundësojnë të dhena për të se qytetari nuk ka qenë të drejtën për pjesëmarrje gjatë marrjes së vendimeve qeveritare lidhur me ndërmarrjen dhe gjithashtu edhe në pjesëmarrja administrative e gjyqësore në çdo prej rasteve në vazhdim, por janë lidhur me lëshimin e fabrikës.

Kësaj vetës ka përgjigjur me plotësimin e padisë në Gjykatën lokale e qytetit. Ajo e bazoi kërkesën e saj të një dispozite juridike që lejon çdo vetë që punon në interesim publik të kërkojë një urdhër gjyqësor për informata. Ajo që është më të rëndësishme është se Ligji e vë ngarkesën atij që i ruan informatat për të dëftuar pse refuzimi do të jetë ligjor ose mirë e bazuar.

Në thelbin e këtij rast është argumenti se informatat nuk duhet të jenë të arritshme vetëm për ato që kanë të drejtën e pjesëmarrjes administrative dhe gjyqësore lidhur me një problem specifik, por edhe për të gjitha ato që e promovojnë interesin publik. Më shumë, vendimi për sigurimin e informatave nuk duhet të varet nga ajo se informatat janë lidhur me një kompani private. Si një plotësim, nuk duhet të jetë rëndësishme se kush ka paguar për mbledhjen e përpunimin e informatave të prekura.

Derisa vendimi i fundit gjyqësor ende është në pritjen, pushteti publik vullnetarisht shpaloj një pjesë prej të dhënave të lëshimit në ajrin. Më vonë i akuzuarit e dha mbetjen e informatave të kërkuara paditësit.

Mbështetje

Të drejtat për mjedisit jetësor në shekullin 21

Tani Konventa e Arhusit hyri në fuqi dhe është tërësisht operative, qeveritë do të fokusohen që të njëjta të funksionon edhe në nivelin kombëtar. Ligjet kombëtare në masa të mëdha do të jenë të shkruara shpejtësisht ose përkatëse për ti dëftuar parimet e Konventës dhe qëllimet të saj.

Në çdo vend do të përcillet zhvillimi i Ligjit së bashku me bashkimin e shtete të reja për ta zgjeruar largesën gjeografik e Konventës.

Për të sigurohet suksesi i Konventës, shtetet anëtare të saj do të vazhdojnë të promovojnë aktivitete për ndërtimin e kapacitetet, veçanërisht në vendet e Evropës Lindore, Kaukazit dhe Azisë Centrale që janë në tranzicion të ekonomisë së tregut, si edhe ato në Evropën Juglindore. Këta aktivitete përfshijnë mbështetjen e Organizatave joqeveritare për mjedisin jetësor dhe përpjekje për forcimin e institucioneve kombëtare. Disa organizata ndërkombëtare e rajonale gjithashtu janë përfshirë në aktivitetet për ndërtimin e kapaciteteve për mbështetjen e zbatimit të Konventës.

Foto e sipërme: Disa fëmijë me forca përpiqen që t'i hapin Dyert e Demokrisë gjatë festimit të mbajtur për shënimin e hyrjen në fuqi të Konventës (Tetori 2001).

Foto e poshtme: Përfundimisht dyert hapen.

Sekretariatit i Konventës vazhdon t'i koordinojë e mbështet nismave të këtila ndërkombëtare e rajonale për promovimin e të drejtat ekologjik. Ai rregullisht organiyn takime të organizatave kryesore të përfshira me ndërtimin e kapaciteteve me qëllim që të sigurohet se përpjekjet janë të suksesshme e të caktuara për nevojat më urgjente.

Mekanizma të ndryshme sipas Konventës më tej do të sigurojnë mbështetje për Qeveritë kur ato do të pretendojnë të jenë në përputhje me obligimet e marrveshjes. Komiteti i pajturshmërisë, pjesëtarët i të cilit janë informuar prej Qeverive dhe organizatave joqeveritare për mjedisin jetësor është i autorizuar që të bëjë hetime ankesave kundër cilësdo Palë nga një Palë tjetër, nga organizatat joqeveritare ose pjesëtarë të publikut. Në të vërtetë çdo pjesëtar të publikut ose të drejtat ekologjike, të drejtat e njeriut ose një organizatë tjetër joqeveritar mund të paraqitë informata te Komitetit nëse mendojnë se Pala nuk ka arritur t'i plotësojë obligimet sipas Konventës. Sekretariati i Konventës mund gjithashtu të tregojë dëshmi për mospajtimin e Komitetit. Në fund, nëse njëra prej Palëve pranon se ekziston një problem me pajtueshmërinë, ajo mund të afrohet Komitetit dhe të kërkojë ndihmë. Në atë rast Komiteti do të rekomandojë një përgjigje gjatë takimit të ardhshëm të Palëve.

Një vegël tjetër për Palëve është Konventa e shtëpisë së Arhusit për sqarimin në lidhje me dekokracinë ekologjike. (<http://aarchusclearinghouse.unece.org>) Bile edhe me mbështetjen e këtyre instrumente të ndryshme, do të jetë e nevojshme një kohë që këto përpjekje tërësisht ta integrojnë Konventën në Ligjin Kombëtar.

Por ndikim për të drejtat më të forta ekonomike tanime ndjehet në shumë vend. Konventa e Arhusit premtan se do t'i përmirësojë jetat e individëve dhe bashkësive edhe se do ta mbrojë mjedisin jetësor për shumë vitë të ardhme.

Qendra e Arhusit

Qendrat e Arhusit janë vendosur në disa vende të Evropës Lindore dhe Azisë Centrale, duke i përfshirë Ermeninë, Serbinë, Azerbejxhanin, Kirgistanin, Tashikistanin, Ukrainën dhe Uzbekistanin. Këto Qendra disa prej të cilave marrin mbështetjen e Organizatës së sigurimit dhe bashkëpunimit të Evropës(OSCE) janë krijuar për të bërë një urë ndërmjet Qeveritëve dhe shoqërisë së qytetareve. Ato janë të përfytyruara për të dakorduar burimet oficiale ekzistuese informatash duke u bërë më të afërta dhe që mund të arrihen lehtë deri te shfrytësuesit e vërtetë.

Qendrat para se të gjithash e lehtësojnë qasjen deri te informatat dhe sigurojnë vend për takime

Në muajin mars në vitin e 2005, Florozoni e hapi Qendrën juridik për zbatimin e Konventës së Arhusit në Republikën e Maqedonisë. Qendra punon në nivel kombëtar u ofron mbështetje të gjitha personave fizike dhe juridike të cilëve duhet ndihmë për çështje të lidhura me mjedisin jetësor.

Qendra ofron ndihmë:

- kur ju nevojiten informata se ku mund të informoheni për gjendjen e mjedisit jetësor
- ndihma për qytetaret për të participuar në marrjen e vendimeve që kanë të bëjnë me mjedisin jetësor
- ndihma juridike falas dhe pëfaqësim gjyqësor falas kur të drejta juaj për mjedis jetësor është e shkelur

Për më shumë informata për Qendrën juridike e zbatimit të Konventës së Arhusit, ju lutemi kontaktoni zyrën e Floroyonit në Shkup.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

349.6 (4) (094.2) (035)

АРХУСКА Конвенција : основни принципи и начела : иницијатива за пристап во животната средина во Република Македонија / (подготвил Кирил Ристовски) = Konventa e Arhusit : parimet themelore dhe parimet : iniciativa për gasjen e mjedisit në Republikën e Maqedonisë / (përgatitur Kiril Ristovski). - Скопје : График Мак принт , 2010. - 54 стр. ; 30 см

Текст на мак. и алб. јазик

ISBN 978-608-4601-00-5

1. Насп. ств. насл.

а) Архуска Конвенција - Имплементација - Прирачник

COBISS.MK-ID 81627402

**The
Access
Initiative
Macedonia**

**Контакт и информации:
Правна канцеларија за имплементација
на Архуска Конвенција
++ 389 2 2779-028
++ 389 75 430 251
www.florozon.org.mk
e-mail: florozon@hotmail.com**

Поддржано од:

